
Roztrzęsania i rozbiory

Słabi. Rzecz o międzywojennych wykluczonych

Agata Zawiszewska

TEKSTY DRUGIE 2019, NR 6, s. 189–198

DOI: 10.18318/td.2019.6.10 | ORCID: 0000-0002-8098-5748

Kierunek recepcji *Historii słabych* określiła Nagroda Historyczna „Polityki” w dziedzinie prac naukowych i popularnonaukowych, którą Urszula Glensk zdobyła w 2015 roku za „niezwykle interesujące odczytanie na nowo reportaży z II RP, skupiających się na tych, którzy w tamtej Polsce mieli prawo czuć się dyskryminowani, krzywdzeni, wykluczeni, marginalizowani”. Jurorzy podkreślili takie walory wyróżnionej pozycji jak „wymykanie się szablonom – odbieganie od (skądinąd dobrych i potrzebnych) schematów pracy historycznej”, „wprowadzenie nowego tematu na wokandę [...], o którym – w odniesieniu do II RP – przez ostatnie ćwierć wieku pisano niewiele albo bardzo jednostronnie” oraz szansę na zainteresowanie reportażem międzywojennym „nie tylko czytelników wrażliwych na wdzięk tego gatunku

Agata

Zawiszewska – dr hab., prof. Uniwersytetu Szczecińskiego, pracuje w Instytucie Literatury i Nowych Mediów, ostatnio opublikowała antologię: *Wiadomości Literackie (1924-1939)*. *Wybór* (2015) i Paulina Kuczalska-Reinschmit, „*E pur si muove...*” *Publicystyka społeczna z lat 1881-1918* (2016) oraz monografię: „*Ster*” *pod redakcją Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit*. *Lwów 1895-1897 (z antologią i bibliografią zawartości)* (2017).

1 Redakcja, *Nagrody historyczne 2015 [Prezentujemy nominacje wraz z opiniami jurorów...]*, „Polityka” 2015 nr 19 (3008) [6.06–12.05.2015], s. 67. Zob. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/16190271,nagrody-historyczne-polityki-2015-przyznane.re-ad?page=181&moduleId=5732> (16.04.2019).

dziennikarskiego, [...] ale także samych reporterów współczesnej prasy”². Zgodną z intencją autorską, „historiocentryczną” lekturę monografii uprawiali zresztą już pierwsi recenzenci³ i animatorzy publicznych debat nad *Historią słabych*⁴. Umieszczali ją bowiem w szerokim kontekście literatury popularnej, popularnonaukowej i auto/biograficznej, która po 1945 roku mitologizowała i estetyzowała okres przedwojenny, zwłaszcza życie codzienne elit sanacyjnych, jako przeciwwagę dla siermiężnej epoki PRL, a od 1989 roku zaczęła również mitologizować i estetyzować „zakłęte rewiry” i „ciemne sprawy” międzywojnia.

Sytuacja, w której *Historia słabych* zakorzeniła się w świadomości czytelników jako praca poświęcona w mniejszej mierze międzywojennym reportażom niż wyłaniającej się z nich rzeczywistości, nakłada na kolejnych recenzentów książki niejako obowiązek odświeżenia perspektywy, dostrzeżenia i dowartościowania innych jej pożytków i uroków.

-
- 2 M. Turski *Nietypowe narracje*, „Polityka” 2015 nr 20 (3009) [13.05–19.05.2015], s. 66–67. Zob. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1618849,1,nietypowe-narracje.read> (16.04.2019).
 - 3 A. Wróblewski *Historia reportażem pisana*, „Nowe Książki” 2015 nr 5, s. 37–38; K.S. „A History of the Weak: Reportage and Life in the Interwar Period” by Urszula Glensk, http://www.polishhistory.pl/index.php?id=17&L=1&tx_ttnews%5Bsword%5D=historia%20s%5C5%82abych&tx_ttnews%5Btt_news%5D=4038&tx_ttnews%5BbackPid%5D=12&cHash=f57c5d201b4c3b2b59bee1c7acd7225c, (30.04.2019); P. Chojęcka *Nowe zjawiska*, „Elewator” 2015 nr 4 (14), s. 173–175; J. Dufurat, M. Piotrowska-Marchewa *Drugie życie międzywojennego reportażu*, w: *O pożytkach z lektury książek historycznych. Eseje ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi A. Makowskiemu w 60. rocznicę urodzin*, red. W. Malik, Instytut Historii UAM, Poznań 2016, s. 33–45, P. Żuk *Inequalities, Social Exclusion and Radical Political Struggle – Some Historical and Social Period in Poland (1918–1939)*, „European History Quarterly” 2017 Vol. 47 (3), s. 511–514.
 - 4 *Literatura i życie* – spotkanie autorskie Urszulą Glensk prowadzone 24.04.2015 przez Tatianę Czerską podczas ogólnopolskiej konferencji pt. *Czytanie... Kobieta, biblioteka, lektura*, zorganizowanej z okazji Światowego Dnia Książki i Praw Autorskich przez Instytut Polonistyki, Kulturoznawstwa i Dziennikarstwa na Uniwersytecie Szczecińskim, Książnicę Pomorską w Szczecinie, Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Polskie Towarzystwo Autobiograficzne, Oddział szczeciński Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza i Fundację „Strefa Kobiet”; *Historia słabych*, czyli *Dwudziestolecie jakiego nie znamy*, audycja Grzegorza Chojnowskiego wyemitowana w Radiu Wrocław 18.04.2015, <http://www.radiowroclaw.pl/articles/view/41989/Historia-slabych-czyli-Dwudziestolecie-jakiego-nie-znamy> (26.04.2019); *Dwudziestolecie międzywojenne – widziane oczami „słabych”*. *Opowiada prof. Urszula Glensk*, audycja Agnieszki Lichnerowicz wyemitowana w TOK Fm 21.01.2016, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/33623,Dwudziestolecie-miedzywojenne-widziane-oczami-slabych-Opowiada-prof-Urszula-Glensk> (26.04.2019).

Metodologicznym fundamentem monografii jest koncepcja „literatury stosowanej” opracowana przez Stefanię Skwarczyńską w tym samym czasie, kiedy zaczynała się prasowa debata nad reportażem. Procedura przeprowadzona przez Glensk i jej wyniki dowodzą, że metody i narzędzia wypracowane w latach 30. są nadal przydatne i funkcjonalne: udało się bowiem dzięki nim „zrekonstruować świat pozostający zwykle poza historią głównego nurtu” oraz „pokazać, jak kształtował się gatunek w momencie powstawania”⁵.

Efekty kwerend – przeprowadzonych w rocznikach gazet codziennych, czasopiśmie społeczno-kulturalnych i literackich, piśmiennictwie socjologicznym i medycznym, w zbiorach dokumentów wytworzonych przez instytucje państwowe i pozarządowe, broszur propagandowych, pism ulotnych, plakatów itd. – wykroczyły daleko poza rejestr obiektywnych wyznaczników rozwoju państwa (poziomu alfabetyzacji, wykształcenia i zamożności, skali bezrobocia, stanu mieszkalnictwa, dostępu do opieki zdrowotnej i ochrony socjalnej itd.) i znane konstatacje historyków, że Polska międzywojenna była krajem olbrzymich nierówności społecznych i kontrastów cywilizacyjnych. Glensk zadała zgromadzonym źródłom także pytania pomocnicze: co społeczeństwo wiedziało o kondycji prostytutek, porzuconych dzieci, doświadczeniu utraty domu i zatrudnienia, pracy przemysłu mięsnego, jaką rolę pełnił reportaż w procesie poszerzania społecznej wrażliwości i wiedzy o „skrzywdzonych i poniżonych” oraz czy i jakie miał możliwości modyfikowania legislacji wytwarzającej i kontrolującej tzw. margines społeczny. Na niemal pięćset stronach *Historii słabych* wyjaśnia, dlaczego dzięki reportażowi społeczeństwo międzywojenne wiedziało o sobie bardzo dużo, ale jednak nie wszystko.

Nowa forma piśmiennictwa, a zwłaszcza jej mistrzowskie realizacje z lat 30., stała się ważnym dyskursem tożsamościowym, narzędziem socjologicznej diagnozy, językiem, w którym zarówno literatura, jak i naród opowiadały sobie siebie: wychodząc od suchego opisu rzeczywistości, na uświadomieniu nie/możliwości jej zmiany kończąc. Proza dokumentarna „działała” demokratyzująco i wspólnototwórczo, dlatego Stanisław Baczyński nazywał ją „listem otwartym jednostki do społeczeństwa”⁶, a jej popularność wyjaśniał nowym, bo „realnym związkiem” między pisarzem i czytelnikiem. Ten

5 U. Glensk *Historia słabych. Reportaż i życie w dwudziestoleciu międzywojennym (1918-1939)*, Universitas, Kraków 2014, s. 79.

6 H. Krahelska *Zdrada Heńka Kubisza. Powieść*, wstęp S. Baczyński, Wydawnictwo Nowej Biblioteki Społecznej, Warszawa 1938, s. 7.

związek – inspirując się koncepcjami Philippe’a Lejeune’a – nazywa Glensk „paktem reportażowym” i definiuje jako założenie „identyczności autora i narratora oraz wiarygodności opisu, który [...] ma odpowiadać rzeczywistości realnie poznanej (bezpośrednio lub pośrednio). Identyfikacja narratora z autorem jest sposobem deklarowania autentyzmu i warunkiem koniecznym dla potwierdzenia gatunku, ponieważ przekaz staje się dokumentarny ze względu na referencyjność opisu, a nie z powodu prawdopodobieństwa opisanych zdarzeń”⁷. Warto przypomnieć, że podobny termin z podobnych inspiracji ukuła wcześniej Małgorzata Szpakowska, definiując „pakt reporterski” w książce o „Wiadomościach Literackich”: „w myśl tego paktu i piszący, i czytający zakładaliby na czas lektury, że opisywane wydarzenia zdarzyły się naprawdę”⁸.

Bliżsi tego, co w międzywojniu wydarzało się „naprawdę”, byli przede wszystkim naturszczycy dziennikarstwa, profesjonalni dziennikarze i pisarze obecnie mało lub niemal w ogóle nieznani szerszej publiczności, których dorobek rozsiany jest w czasopismach różnych opcji ideowych lub broszurach i tomach zbiorowych trudno dziś dostępnych. Odzyskanie ich spojrzenia na międzywojenny „reportaż i życie” stanowi ogromną wartość monografii Glensk. To właśnie oni najszybciej, z demaskatorską pasją, równie często z żułością, co ze wstrętem, zaczęli penetrować dzielnice nędzy, piwnice i sutereny najuboższych kamienic; ujawniać legalne i nielegalne praktyki przemocowe instytucji państwowych i wyznaniowych: sądów najniższych instancji, komisariatów policji obyczajowej, więzień, klasztorów, szpitali, domów noclegowych, przytułków dla sierot, domów poprawczych, jatek; redagować listę ludzi „zbędnych”: prostytutek, podrzutków, bezdomnych, bezrobotnych, nacji systemowo poniżanych: Żydów, Białorusinów, Ukraińców, oraz istot innych niż ludzkie: zwierząt hodowlanych rozgrywanych w dyskursach ekonomicznym i rasistowskim. Mrok egzystencjalny, społeczny i polityczny, spowijający „ludzi spod podłogi” wynikał z tego, że – jak mówiła Zofia Nałkowska ustami jednej ze swych bohaterek – ściga się ich i zamyka „za karę, bo ich życie jest winą” i „nikt nie może tam przyjść z pomocą”⁹. Na tragiczny wymiar kondycji ludzi „nadmiarowych” wyczuleni byli bardziej autorzy identyfikujący się raczej z rzemiosłem dziennikarskim (Stefania Osińska)

7 Tamże, s. 69.

8 M. Szpakowska *Sztuka reportażu*, w: tejsze „Wiadomości Literackie” prawie dla wszystkich, W.A.B., Warszawa 2012, s. 165.

9 Z. Nałkowska *Granica*, wyd. I w tej edycji, PIW, Warszawa 1993, s. 233.

czy powołaniem i służbą publiczną (policjantka Stanisława Paleolog, sędzia Wanda Woytowicz-Grabińska, lekarz Herman Rubinraut, działaczka socjalna Magda Langerowa, feministki Cecylia Walewska i Halina Siemieńska) niż z żywiołem literackim; częściej realizujący doraźny cel społeczny z myślą o „załatwieniu sprawy” i zaspokojeniu oczekiwań czytelników gazet, a nie długodystansowy cel artystyczny z myślą o samorealizacji twórczej.

Do kontrowersji poruszanych przez autorów „interwencyjnych” zaliczano m.in. szeroko rozumianą obyczajowość jako zagadnienie na styku porządku prywatnego i politycznego, generujące wiele problemów szczegółowych, które trudno było szybko zdiagnozować i skutecznie rozwiązać w młodym państwie. Prawdopodobnie dlatego, że to, co wydawało się wówczas najbardziej intymne, było zarazem na wskroś publiczne i nadal takie jest, rozdział *Historii słabych* poświęcony prostytutce jest najobszerniejszy i napisany z największą pasją. A ponieważ w międzywojniu sferę cielesności i związków uczuciowych nadal uważano za pozostające w kompetencjach kobiet – zgodnie z ich tyleż fizjologiczną, co emocjonalną „naturą”¹⁰ – zagadnienia obyczajowe dominowały nie tylko w powieści kobiecej, lecz również w uprawianym przez kobiety reportażu. Że oba nurty piśmiennictwa płynęły równolegle, blisko siebie i często się przecinały, świadczy lista nazwisk ich reprezentantek. Znały się na niej tak różne osobowości, temperamenty i talenty, jak Helena Boguszewska, Maria Dąbrowska, Halina Górka, Gustawa Jarecka, Halina Kraheńska, Irena Krzywicka, Maria Kuncewiczowa, Wanda Melcer, Kazimiera Muszałówna, Zofia Nałkowska, Stefania Osieńska, Ewa Szelburg-Zarębina czy Wanda Wasilewska.

Na związek rozwoju międzywojennych form literackich z kategorią płci zwracali już uwagę m.in. Zygmunt Ziątek, pisząc, że „udział kobiet pisarek przyczynił się [...] do wyostrenia, emocjonalnego nacechowania, rewelatorskich intencji reportażu obyczajowego”¹¹, oraz Hanna Kirchner, zauważając, że „pisarkom sprzyjały tendencje literatury kształtującej się po 1918 r.: poetyka codzienności, odkrywanie egzotyki dnia powszedniego, autobiografizm, formy dokumentarne”¹². Kobiety reportażystki okazują się także – jakby wbrew

10 D. Kałwa *Kobieta aktywna w Polsce międzywojennej. Dylematy środowisk kobiecych*, Historia Iagiellonica, Kraków 2001, s. 30.

11 Z. Ziątek *Wiek dokumentu. Inspiracje dokumentarne w polskiej prozie współczesnej*, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa 1999, s. 83.

12 H. Kirchner *Pisarki międzywojennego dwudziestolecia*, w: *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, DiG, Warszawa 2000, s. 249.

intencjom Glensk, zdecydowanej dowartościować nie tyle „reportaż”, co „życie” – głównymi bohaterkami nie tylko rozdziału o prostytutkach („*Plaga miast*” – *kobiety międzywojennej ulicy*), lecz również rozdziałów o dzieciach porzuconych („*Podrzutki*” – *statystyki, kampanie społeczników, obserwacje reporterów*) i ludziach bezdomnych (*Uroki nędzy. Reportażysci w przytułkach*).

Poza Ewą Kraskowską¹³, Joanną Krajewską¹⁴, Agnieszką Daukszą¹⁵, Małgorzatą Büthner-Zawadzką¹⁶ czy Agatą Araszkievicz¹⁷ nikt dotąd nie dał tak obszernej charakterystyki kobiecej aktywności w dziedzinie reportażu co Glensk. Jej niewypowiedzianym *expressis verbis* postulatem badawczym okazuje się monografia międzywojennego reportażu kobiecego i kilka monografii szczegółowych dorobku jego mniej znanych przedstawicieli, w tym Wandy Melcer jako *enfant terrible* ujawniające konserwatywną podświadomość postępowej świadomości epoki. Pełne uwagi i szacunku, ale i ostrożności podejście Glensk do tekstów autorki *Kochanka zamordowanych dziewcząt* dowodzi, jak wielkiego trzeba wycucia, by odnaleźć/wynaleźć/zrekonstruować prawdę o epoce w gąszczu wyrazów solidarności i gestów wykluczenia reprodukowanych przez samych reporterów wobec bohaterów ich opowieści.

Za najlepszy przykład postępowania badawczego Glensk uważam rozdział poświęcony „kobietom międzywojennej ulicy”, tak obszerny i znakomicie udokumentowany, że mógłby stanowić osobną publikację. Autorka z powodzeniem zagospodarowała nim szeroką miedzę między polami uprawianymi dotąd przez Jolantę Sikorską-Kuleszę jako badaczkę prostytucji w Królestwie Polskim w XIX wieku¹⁸, Marzenę Lipską-Toumi jako badaczkę stosunku

13 E. Kraskowska *O międzywojennej kobiecej prozie reportażowej*, w: tejsze *Piórem niewieścim. Z problemów prozy kobiecej dwudziestolecia międzywojennego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1999, s. 164-202.

14 J. Krajewska *Publicystyka kobieca*, w: *Polskie piarstwo kobiet w wieku XX: procesy i gatunki, sytuacje i tematy*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015, s. 179-248.

15 A. Dauksza *Kobiety na drodze. Doświadczenie przestrzeni publicznej w literaturze przełomu XIX i XX wieku*, Universitas, Kraków 2013.

16 M. Büthner-Zawadzka *Warszawa w oczach pisarek. Obraz i doświadczenie miasta w polskiej prozie kobiecej 1864-1939*, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa 2014.

17 A. Araszkievicz *Zapomniana rewolucja. Rozkwit kobiecego pisania w dwudziestoleciu międzywojennym*, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa 2014.

18 J. Sikorska-Kulesza *Zło tolerowane. Prostytucja w Królestwie Polskim w XIX wieku*, Wydawnictwo „Mada”, Warszawa 2004.

polskiego prawa do prostytucji w latach 1918-1939¹⁹ oraz Pawła Grate, Tomasz Krzemińskiego i Sylwii Kuźmy-Markowskiej jako autorów opracowań cząstkowych zamieszczonych w tomie zbiorowym *Margines społeczny Drugiej Rzeczypospolitej*²⁰.

To, co działo się między ludźmi sprzedającymi i kupującymi usługi seksualne – w kontekście kultury androcentrycznej, niskiego poziomu oświaty, higieny i świadomości seksualnej, przeludnienia i bezrobocia, pauperyzacji, aprobaty dla podwójnych standardów obyczajowych, upośledzenia prawnego kobiet ubogich, niezamężnych, samozatrudniających się, niezamężnych matek i pozamażeńskich dzieci – objawiło się w reportażach i innych dokumentach epoki jako symptom, produkt, a zarazem motor przemian modernizacyjnych. Podejmując refleksję o prostytucji, przedstawiciele tzw. inteligentnego ogółu analizowali w istocie inne, żywotne dla wspólnoty narodowej kwestie, w której kategorii etni, religii, klasy czy płci wchodziły z sobą w „niebezpieczne związki”.

Polski dyskurs „prostytucyjny” składał się z wchodzących z sobą często w konflikt dyskursów pomniejszych: reglamentacji (regulacje prawne wprowadzone na ziemiach polskich przez władzę trzech Imperiów, przejęte z pewnymi modyfikacjami przez prawo niepodległej Polski), grzechu/nieomoralności (kościół chrześcijański, judaizm), niewinności/upadku (pocztowa moralność mieszczańska), występku/zbrodni (prawo cywilne, prawo karne), brudu/nieczystości (higiena), chorób wenerycznych i dewiacji (medycyna, seksuologia), patologii (nauki społeczne), rasy (eugenika), białego chrześcijańskiego niewolnictwa (rasizm, antysemityzm), ekonomii i abolicji (ruchy lewicowe i feministyczne, świeckie ruchy odnowy moralnej). Wielość i układ przytoczonych w ich ramach faktów oraz narracji prowadzonych z punktu widzenia wszystkich aktorów: praktykujących, sprzedających, kupujących, szmuglujących, kontrolujących, opisujących, badających i tropiących płatny seks w dwudziestoleciu międzywojennym, kierowały uwagę odbiorców tych dyskursów ku idei czystej moralnie ojczyzny oraz nieobciążonego dziedzicznie, zdrowego fizycznie i krzepkiego ciała polskiego narodu. Podobne

19 M. Lipska-Toumi *Prawo polskie wobec zjawiska prostytucji w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2014.

20 *Metamorfozy społeczne*, t. 6: *Margines społeczny Drugiej Rzeczypospolitej*, red. M. Rodak, IH PAN, Warszawa 2013, tu: P. Grata *Walka z nierządem w polityce państwa polskiego w latach 1918-1939*, s. 253-274; T. Krzemiński *Prostytucja w miastach pomorskich w okresie międzywojennym (zarys problematyki)*, s. 275-289; S. Kuźma-Markowska *Wiele twarzy „nierządu”. Prostytucja w międzywojennym Wilnie*, s. 291-309.

kwestie, tyle że w odniesieniu do epoki sprzed 1918 roku, poruszyła wydana nieco później niż *Historia słabych* monografia Kelly Stauter-Halsted „*The Devil's Chain*”. *Prostitution and Social Control in Partitioned Poland*²¹.

Na podkreślenie zasługuje to, że Glensk uzupełniła lukę w polskich badaniach, które pomijały dotąd głosy kobiet oferujących usługi seksualne. Nie było to łatwe, zważywszy na fakt, że idąc w ślady moralistów, filantropów i feministek, polscy prawnicy i socjologowie widzieli prostytutki jako ekonomiczny wytwór epoki zaborów, bierne „ofiary” męskiej opresji i „towary” w międzynarodowym handlu, które boleją nad swym „grzechem” czy „upadkiem”, marzą o jego „odpokutowaniu” i powrocie do „uczciwej” pracy. Autorka *Historii słabych* wydobywa ich głos – chropowaty, nierzadko wulgarny – z dostępnych źródeł, m.in. z reportaży napisanych przez zadowolone z siebie przedstawicielki inteligencji, i pokazuje prostytutki jako aktywne podmioty, które podejmują świadome decyzje o wyjściu na ulicę jako drodze awansu społecznego i remedium na ekonomiczną biedę.

Stołeczne i prowincjonalne „damy kameliowe” mówiły o rzeczach zaskakujących: poczuciu godności, postulatach poprawienia warunków pracy, a nie zmianie pracy; potrzebie prawnej ochrony zdrowia i życia oraz zabezpieczenia na starość; wstydzie odczuwanym również przez innych „niepokornych, brudnych, złych”²² z powodu wiejskiego pochodzenia, braku wykształcenia i rodziny, chorób (zwłaszcza przenoszonych drogą płciową), nieślubnych dzieci; bezradności wobec klientów, którzy nie używają środków ochronnych, a potem oskarżają je o przenoszenie chorób; gniewie na lekarzy, policjantów i urzędników, którzy je ścigają i kontrolują, ale zarazem z nich żyją; świadomości, że w niepodległej Polsce tylko teoretycznie wszyscy są równi, a w praktyce konstytucja chroni tylko niektórych itd. Największe zdziwienie wśród „pracowników socjalnych” i reportażyistów wywoływała jednak powszechna wśród prostytutek nadzieja na spotkanie tego „jedyne” mężczyzny, którego byłyby najpierw utrzymanką, a następnie żoną, innymi słowy: demokratyczne, bo łączące większość kobiet w międzywojniu, marzenie o mężczyźnie jako sponsorze i opiece, pozwalająca Tadeuszowi Żeleńskiemu-Boyowi stawiać znak równości między prostytutką i małżeństwem.

21 K. Stauter-Halsted „*The Devil's Chain*”. *Prostitution and Social Control in Partitioned Poland*, Cornell University Press, Ithaca–London 2015.

22 Zob. Z. Kopeć *Niepokorni, brudni, źli. Ludzie marginesu w prozie polskiej XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2010.

Dzięki takiemu potraktowaniu tematu Glensk pokazała szerszy proces zmiany „dyskursywnego” statusu prostytutek jako wytworu politycznej i ekonomicznej katastrofy po klęsce powstania styczniowego: od wykluczanych ze społeczeństwa przedstawicielek patologii i roznosicielek chorób (do końca XIX w.) po obiekty reformatorskich zabiegów eugeników, socjalistów, abolicjonistów i feministek (początek XX w.) mających na celu ponowne acz niedokonane włączenie ich do wspólnoty narodowej (dwudziestolecie międzywojenne).

Nad rzeczywistością międzywojenną, wypreparowaną przez Glensk z reportaży i innych dokumentów epoki, unosi się już duch II wojny światowej. Uliczne łapanki urządzone na prostytutki przy milczącej aprobacie przechodniów, warunki życia i pracy w sierocińcach i domach poprawczych, debaty nad najszybszymi metodami transportu i uboju zwierząt czy najmniej uciążliwymi dla otoczenia sposobami utylizacji ich szczątków – wszystko to oswajają obywatele z traumatycznymi elementami rzeczywistości wojennej: okupacyjnymi „kotłami”, obozami koncentracyjnymi, uprzemysłowieniem śmierci, „gospodarką wyłączoną” itd. Autorki i autorzy reportaży społecznych, chociaż mieli polityczne intuicje, kryjące się za ich demaskatorskimi relacjami z życia prostytutek, podrzutków czy bezdomnych, nie mieli jednak jeszcze politycznych ambicji, może poza przedstawicielami lewicy. Niepodległość była bowiem zbyt świeża, a państwo polskie zbyt młode, by uderzać w nie krytyczną pałką.

Z powodów wyżej zasygnalizowanych *Historia słabych* zasługuje na półkę z lekturami obowiązkowymi nie tylko dla historyków, lecz także dla literaturoznawców, szczególnie dla tych zainteresowanych procesami narastania samowiedzy społeczeństwa i samowiedzy reportażu w latach 1918–1939. Nie była to samowiedza radosna...

Abstract

Agata Zawiszewska

UNIVERSITY OF SZCZECIN

The Weak: On the Excluded in the Interwar Period

Review: U. Glensk, *Historia słabych: Reportaż i życie w dwudziestoleciu międzywojennym (1918–1939)* [A History of the Weak: Reportage and Life in the Interwar Period (1918–1939)], Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Cracow 2014.

Keywords:

Urszula Glensk, Polish interwar reportage, prostitution, homelessness, unemployment, orphanhood, flood victims, ritual slaughter of animals